

BEVEZETÉS A VALLÁSTUDOMÁNYBA [BTOET1N04](2016/17)

Az archaikus — ma többnyire mitikusnak nevezett — gondolkodás „szerint a világ erői gyűjtőpontokba gyűlnek. Ezek a gyűjtőpontok mint erőközpontok az emberi élet csekély hatóképességéhez képest fokozott intenzitást jelentenek. Az erőközpontok mind a két világban élnek: a látható világban mint bolygók, napok, égitestek, a láthatatlan világban mint szellemek, démonok, istenek. Az emberi lét e látható és láthatatlan erőközpontok hatásaitól függ. Ezek a központok megismerhetők. A róluk szóló tapasztalat azonban nem fogalmi és nem értelmi, hanem intuitív, misztikus és közvetlen. A közvetlen tapasztalat az ideáknak, az ősképeknek a látása. Ezt a közvetlen, intuitív látást jelölték meg a görögök a teória szóval. Mert a teória eredetileg nem értelmileg szerkesztett elméletet, hanem közvetlen idea- és istenlátást jelentett.” (Hamvas Béla: *Scientia sacra*, 135.)

1

Valamilyen „hiten lenni” — szép kifejezés; azt mondja, hogy a hit nem a kijelentésben valóságos, nem utólag járul az élethez (mintha az ember előbb élne, s csak azután tenne magáévá, vallana meg ilyen vagy olyan hitet, de ezt el is kerülheti), hanem a hiten alapul az élete, a hit tartalma, értékei adják azt az alapot, amire az élete épül, esetleg olyanformán, hogy maga az ember nem is tudja pontosan megmondani, felsorolni, mi minden van a hitében, ahogyan a földműves nem tudja megmondani, hogy mi minden van a talajban, amiből életét tápláló növény kisarjad. — Kérdés: és te milyen hiten vagy? Semmilyenen? Az lehetetlen, valami téged is hordoz, hiszen nem magadtól lettél, és nem kizárólag magadtól vagy, aki vagy. Mindannyian hordozott lények vagyunk, azaz esetlegesek és végesek. Ha most még nem tudod megmondani, milyen hiten vagy, idővel érdemes lesz fürkészni, és megkísérelni kifejezni, mert csak akkor tudsz hálát adni annak, aki/ami hordoz. A hála nem fölösleges udvariaskodás vagy a jólneveltség jele, hanem az ember számára annak tudatosítása, amitől/akitől függ, amitől/akitől ajándékot kapott, és ezzel a tudatosítással mintegy odafordul ahhoz, aminek/akinek létét köszönheti. Ez a szellem legelemibb (és egyik legnemesebb) gesztusa és születésének egyik kitüntetett pillanata: odafordulni ahhoz, aminek lényegét köszönheti, más szóval odafordulni ahhoz, ami ő maga a saját eredetében: reflexió, visszafordulás az alaphoz, forráshoz, eredethez. Ezt az állapotot mindig közvetlenül maga elé néz, abban az értelemben, hogy a közvetlen szükségletei, biológiai érdekei irányítják, nem néz visszafelé és nem néz önmaga fölé, amiként nem néz a mélybe sem — nem látja a múltját, nem látja önmagát, nem lát se célt se jövőt, és végképp nem lát hordozót. Csak előre, abban a síkban néz, amelyben empirikusan létezik, és csak annyit lát, amennyi ehhez az egysíkú létezéshez szükséges. De hát miért is kellene mást is néznie és látnia, mint ahol léte súlypontja van itt és most, a közvetlen jelenben? Ahová „néz” egy lény, mert valami „láttnivaló” stimulálja, ott egyben létezik is, léte odáig terjed, függetlenül attól, hogy többnyire nem abban a léttartományban időz. Ha az ember hátrafelé, fölfelé és a mélybe is néz, ennek az az oka, hogy nem csak a jelenben él, hanem a többi irányban is: a történelmi hagyományban, a múltban (időben és lényegben egyaránt), a jövőben és a transzcendenciában. Nem ugyanúgy lát minden irányban, de minden irányt néz, kutat, mert saját létét kutatja — kutatva éli — itt és ott is. Más és más a láttnivaló az egyes irányokban, ezt meg kell különböztetni (vö. az ismeretmód a megismerendőnek és a megismerőnek a létehez igazodik: másképpen ismerjük meg a csipkebokrot és másképpen I-t, másképpen a

természetet és a művészetet, a mérhetőt és a mérhetetlent stb.). — *A homo religiosus* hordozottnak tudja magát, és ügyel a hordozóval való kapcsolatára, melynek sui generis vallási értékű elemei az istenfélelem és a hála.

2

Nem lehet néha levegőt venni. Isten elárasztja tüdőmet. Ha alszom, csak kegyelemből. Vasadi Péter: Lélegzés	A hallgatózó kert alól a fa az ürbe szimatol, a csend törekeny és üres, a rét határokat keres. Pilinszky János: Őszi vázlat	...Isten jelez, de nem üzenget. S akkor ama dolgok zömét, miről zsebre dugott kézzel a magaunt ember fecserész, meghallani sem érdemes... Vasadi Péter: A csönd mutatja meg
--	--	---

Ezek a versek a lét egyik megnyilvánulásáról szólnak, arról a „másik” dimenzióról, amely az átlagos mindennapi tapasztalás mélyén/mögötte található, és csak kellő érzékenységgel lehet észlelni, jóllehet elérni, sőt átjárja a hétköznapit. Az alvás, a testi működés a lehető legprimerebb biológiai közeg, és mégis jelen van benne ama bizonyos „másik dimenzió” legjellegzetesebb eleme és képviselője: az «isten» névvel jelölt enigma. Ám I (nagybetűvel, mert a vers a biblikus «isten»-re, tehát konkrétan jellemezhető valóságra utal), aki mintegy a gyújtópontja a „másik dimenzió”-nak, rejtezkedő, és éppen abban a valóságtartományban a legnehezebb észrevenni, ami a legközelebb van hozzám, saját testi valóságomban, mert a testi valóságban csak a testit látom meg: a test működésében jelenlévő I-t eltakarja a test és látványos működése. (Ebből azonban nem következik, hogy könnyebb észlelni, mikor a testen kívül jelenik meg.) Amikor pedig úgy van jelen a testemben, hogy észrevehetném, akkor meg én nem vagyok jelen benne, mert az alvás, „a mindennapos agy-vérszegénység” (Kosztolányi) elragad magamtól. I tapintatosan éltet.

A Pilinszky vers szintén ezt a második dimenziót mutatja fel. A táj elemei mind-mind eleven lények, minden mozog, minden él: figyel, hallgatózik, keres. A tájban misztikus elevenség lüktet, csak észre kell venni. Ez a költő dolga: figyelni, észlelni és elmondani a kevésbé érzékeny vagy az efféle észlelésre valamilyen okból, pl. az életmódja miatt nehezen hajló embernek. A költő olyan, mint a próféta: ő érintkezik ezzel a második dimenzióval, és ad hírt róla. De vajon hiszünk-e neki? Csak akkor, ha szavai hihetőek, a vers igaz: igazán létezik az a bizonyos másik dimenzió, és a vers nem pusztán a költői révület megnyilvánulása. Ámde miként tudnánk ezt ellenőrizni? A nehézség abban áll, hogy a költő a „kiválasztott” — mint a „próféta” —, aki előtt ez a dimenzió megnyilatkozik, s szavait egyedül az a valóság hitelesíthetné, ami a költőnek megnyilvánult, csakhogy az a valóság *előtte* nyilatkozott meg, nem mielőttünk. A mi számunkra a költői szó nyitja meg az utat — de csupán utat nyit, melyen azután nekünk kell haladni a költő által tanúsított valóság felé. Színről színre akkor találkozhatunk vele, ha megnyilvánul előttünk, és ezzel minket is kiválaszt és költővé avat (prófétává szentel). Így hát rá vagyunk utalva a költőre, valóságtapasztalatára és igazmondására — egyszóval tanúságtételére. A (költői-prófétai) szóban jelentkező dimenzió nem azzal a nyilvánvalósággal van adva, mint az empirikus létezők, melyekhez mindenkinek egyforma hozzáférése van (és mégis mindenki másképpen érzékeli), mindazonáltal valóság, amit azonban a költő közvetít. Ha ez megtörtént, és sikeres a közvetítés — azaz hiszünk a költőnek (prófétának, apostolnak, evangélistának) —, akkor elindulhatunk az úton, bár

fennáll a veszélye, hogy időről időre visszacsúszunk, vagy óvatos kényelemből, esetleg bocsánatos félnépségből visszahúzódunk szokott világunk barlangjába.

A harmadik versrészlet a két dimenzió viszonyát ábrázolja: a második felől jelentéktelennek tűnik, lényegtelennek mutatkozik az első, olyannak, amelyben a „magaunt ember fecserész”, s „zsebre dugott” keze jelzi, hogy maga is mennyire lényegtelennek és súlytalanoknak tartja beszédét, illetve mennyire meggondolatlanul, gondolkodás és mélységi dimenzió — tehát elköteleződés — nélkül mondja. A hétköznapi világ és beszéde ugyanis a második dimenzió által nyer súlyt és komolyságot, mélységet és távlatot. E dimenzió nélkül összefüggéstelen szürke tények végtelen kavargása csupán, aminek szüntelen hullámozása unalmat áraszt, és nem vált ki, nem érdemel többet a nyelvből, mint fecserészést, amihez elég a zsebre dugott kéz, ez a minden figyelmet és belső koncentrációt nélkülöző, bármelyik pillanatban másra cserélhető testtartás. — A kereszténység „kegyelem”-nek mondja a mélységi dimenziót. Pilinszky: *S. W.-hez, Elég* ☞ [Pilinszky](#)

Persze nem feltétlenül kell költészet a látáshoz. A látványt eltakaró fátyol elhúzásával is látóvá lehet tenni az embert, akiben alapvetően megvan a mélységi látás képessége. Olykor elég egy érzékletes rámutatás, akár kerülő úton, például egy kérdéssel. Íme: Vajon a világegyetemnek, a mindenségnek a létében idézett-e elő változást Beethoven 9. szimfóniája; másképpen: van-e különbség a 9. szimfónia előtti és utáni világegyetem között? Első meghökkent válasz: nincs. Tanár: Már hogyan lenne; nem több és nem kevesebb, mint egy 9. szimfóniányi...! Halk felismerés. Pedig a tanár nem érvelt, csupán annyit tett, hogy rámutatott a 9. szimfóniára, *demonstrálta*, és ezzel mintegy felszólította a hallgatókat, hogy nézzenek a 9. szimfóniára! És ekkor felismerés támadt. Miért nem látták előtte? Az egyéni érzékenységen vagy érzéketlenségen túl talán azért, mert beleestek a kérdés csapdájába, amelyben egyetlen mondatban szerepelt, és ezzel mintegy összevethetőnek látszott a világmindenség és a 9. szimfónia, mégpedig a világmindenségnek a mai kor szemléletében gyökerező mértéke, azaz a mennyiség alapján. Így persze a 9. szimfónia szinte elenyészik a világegyetem roppant nagysága mellett. Csakhogy a kettő inkommensurábilis egymással. A világmindenséget még csak-csak tekinthetjük mennyiségnek, de a 9. szimfóniát semmiképpen, az tisztán minőség.¹ Így hát a 9. szimfónia keletkezésével a világmindenségben megjelent egy minőség, egy olyan mozzanat, ami a világmindenségben korábban nem „volt”.² A 9. szimfónia léte ezzel a minőséggel gyarapította a világmindenséget — nem tárgyi-anyagi mivoltában, hanem *létmódjában*. A minőséghez nem vezet út a mennyiség felől, nem lehet rávezető érvekkel eljutni hozzá; a minőség csak demonstrálható: önmaga felmutatásával, pontosabban annak az anyagi dolognak, tárgynak, folyamatnak, történésnek

---

¹ Valójában a világmindenség se merő mennyiség, hanem minőség, mert *egyáltalán létezik*, azaz a semmihez képest a lét minősége jellemzi. Pusztán kvantitásként való szemléletében annak a mennyiség bűvkörébe fogott újkori embernek a vakságával van dolgunk, aki az anyagi létezőtől nem látja a létet, a mennyiségtől a minőséget, illetve azt csupán a mennyiség epifenoméniájának tartja. A világmindenség mindenekelőtt *lét*, tehát minőség, ami azonban mennyiségi adottság közepette nyilvánul meg, ahhoz hasonlóan, ahogyan az ajándékozó az ajándék tárgyi realitásában fejezi ki a szeretetét mint minőséget, az ajándék-tárgy tehát alapjában véve egy minőség empirikus megnyilvánulása, tárgyi létmódja.

² ...és a szó szoros értelmében továbbra sem „van”, hanem *érvényesül*, mert a 9. szimfónia mint minőség nem van, nem tárgyi létező, hanem *létmód*.

a felmutatásával, amely a materiális hordozója. A minőség léttulajdonság. Mivel számunkra a lét az érzékelésben konkrét realitásként, tárgyi létként van adva, ezért a minőség ezen a realitáson, tehát az anyagi létezésen válik adottsággá, adódik. A minőségi létmód az általunk ismert létformában mindig a tárgyi létezőn mutatkozik, jelenik meg, de nem a tárgyi létező anyagi komponensének immanens tulajdonságaként, hanem csak a közvetítésével. Anyagi jelen-valósága nem azonos a lényegi valóságával.

Az emberben kell lennie valamiféle minőséget észlelő érzékenységnek. Ha ez nincs, akkor semmiféle érveléssel nem lehet meggyőzni a 9. szimfónia mint minőség valóságáról. Ha viszont van érzéke a minőségre, rá van hangolva, mégpedig nem pillanatnyi kedélye szerint, hanem létének lényegi mélységében, akkor elég kellő erővel felmutatni a minőséget, és látni fogja.

Hogy sokszor a mennyiségtől nem látjuk a minőséget („a fától az erdőt”, „a tényektől a valóságot” — Rilke), az az anyag és a mérhetőség csalóka műve, ami elhomályosítja előlünk a minőséget. ([GuardiniRel](#) (A dolgok eredendősége) Miért? Mi az a vonzerő a mennyiségben, ami leköti, szinte megbéklyózza az ember figyelmét? A mérhetőség. Mégpedig azért, mert az uralom lehetőségét kínálja. Amit mérni tudok, azt valamiképpen birtokba tudom venni (vö. Dávid népszámlálása és rákövetkező isteni büntetés, 2Sám 24.). Ezzel szemben a minőség az a létezés, ami uralhatatlan, ami megjelenik, feltárul(kozik), de nem vehető birtokba, mindig megmarad „külső”-nek (miközben a „legbensőbb”), másnak (miközben a „legismertebb”), a maga méltóságában önmagát megőrzőnek (miközben a legerőteljesebben szólítja-hívja az embert). Az ember azért kedveli az anyagot, mert uralhatja, szemben a szellemmel, amit soha nem lehet uralni, hanem az uralkodik az emberen, de a szellemi uralom módján: nem elnyomja, hanem röpteti, ha az ember — engedelmesen — rábízta magát felhajtóerejére.

Az anyag erejéhez, a funkcionalizmushoz ☞ [0MuhelykonfGCSL](#); [SpaemannFunktionaleRel](#); [GuardiniRel](#) (Az újkori funkcionalizmus bírálata)

Miért kell ismernünk ezt a „második dimenzió”-t? Azért, mert etikát tanulunk, az etika pedig az emberi létezésnek a minőségi dimenziójával foglalkozik. Az ember két világ polgára (Kant).

Az etikus azért fordul a költészethez, mert a versek jelzik és felmutatják azt a dimenziót, ahol az ember is létezik, ahol minőségi élete honos, és azt a dimenziót szervezi az etika. És miért kell a vallás, miért nem olvasunk inkább csak verseket? Azért, mert a vallás ennek a minőségi dimenzióknak a tapasztalata és évezredek tapasztalástörténete. Ha tudni akarom, mi ez a dimenzió, hogyan működik, miképpen viszonyulhat és viszonyult hozzá az ember eddigi történelmi léte folyamán, akkor a vallások kínálják a leggazdagabb ismeretforrást annak tanúiként, hogyan próbált meg viselkedni az ember ezzel a minőségi dimenzióval szemben és benne. A vallás az ember létezésének vertikális, tehát minőségi dimenzióját, az ember „magaslati” életét szervezi, míg a tudomány a „síksági” életét, horizontális dimenzióját tárja föl. (☞ [MarcelMiszterium](#))

Az erkölcsiség a vertikális dimenzió erővonalaihoz igazodik: feltárja törvényeit, és alkalmazza, ill. alkalmazás közben tárul fel előtte az erkölcsi törvények szerint szerveződő, érvényesülő értékvilág. A feltárás és a feltárt törvények alkalmazásának sajátos viszonya — hogy ti. a törvények alkalmazása közben tárul fel világuk — abból fakad, hogy itt az alkalmazás nem azonos a technikai applikációval, amely egy előzetes terv tudatos kivitelezése, meghatározott lépéssorozat, gyártási technológia

fegyelmezett végrehajtása, melynek szavatolt a végeredménye (a termék, a berendezés, az étel stb.). Az erkölcsi alkalmazás — a törvények megtartása, szabályok követése — *engedelmesség és kockázat*, mert a végeredmény csak a végén jelenik meg; előre nem tudható. Az ember nem úgy vállal erkölcsöt, hogy eleve tudja, mi lesz az eredménye, hanem szabadon és kockáztatva, az eredmény pedig az lesz, ami ő maga lesz: önmaga személyes valósága. — Az erkölcsi szabályt magamra alkalmazva tudom meg az illető szabály egzisztenciális értékét (vö. az applikáció fogalma a hermeneutikában). S bár életpéldákon tanulmányozhatom egy-egy erkölcsi szabály alkalmazásának mikéntjét és eredményét, mindez csak *előkészíti* a döntést, de nem maga a döntés. Azt magamnak kell megtenni, és ebben a döntésben nem az ismert példákat választom, hanem leendő önmagam, annak kockázatával, hogy nem ismerem akaratom képességét, kitartásom erejét — és persze azt a valóságot sem, amelyben meg kell valósulnia választásom eredményének: önmagamnak. ☞

[EmberMindenseg](#) (Hogy mi az erkölcsiség...)

Valójában az ember nem ilyen kiélezett módon választ erkölcsi rendet, hanem mintegy belenevelődik valamilyen erkölcs világába. A közösségi társadalomban ez természetes folyamat — nem egyszeri drámai történet, punktuális esemény, hanem hosszas nevelődési folyamat —, amit a hagyomány hordoz és a kultúra jelenbeni ágensei (szülők, nevelők, papok stb.) realizálnak. Itt bizonyos értelemben a születéssel eldőlt az erkölcsi rend választása is, a döntés folyamatosan épül ki, és elsősorban a közösség hordozza. A közösségi társadalomban az egyén szervesen belenövekedik a közösségi hagyományban ismert, nemzedékek által kipróbált és példákkal hitelesített erkölcsiségbe. A modernitás viszonyai között, a hagyományba ágyazódó közösség visszaszorulásával és az egyén jelentőségének erőteljes hangsúlyozásával a döntés szinte teljes egészében az egyénre hárul. A fenti modellszerű leírás erre a helyzetre vonatkozik, és mutatja a modern ember erkölcsi szituációjának feszültségét, apóriáját.

3

[PatockaAmplitNegPlat](#) ☞ „Amennyiben a nyelvben olyan eszközökkel rendelkezünk, amellyel megtelepedhetünk a tárgyi létben, amellyel kijelölhetjük a benne megismerhető és előre jelezhető dolgok tartományát, azt azon képességünknek köszönhetjük, hogy a nyelvi konvenció révén képesek vagyunk tárgyi tartalom nélküli jelentéssel bíró mondatokat alkotni. E képességünk kiemel bennünket a pusztá animalitás passzivitásából, lehetővé teszi számunkra éppen az anticipációt, vagyis: feltételezi a pusztá adottság keretéből való kiemelkedést. Életünk a nyelvben van, benne való tartózkodásunk a bizonyítéka annak, hogy nem vagyunk annyira fogságában, amennyire azt a pozitivisták sugallni akarják nekünk, még ha *tárgyilag* nem is törhetünk át az adottság keretén.” (55) — „A nyelv tehát nem egyszeri szerkezet, hanem történelem, nem adott, hanem ama törekvéseink tényei által teremtődik, amelyek az egyre nagyobb teljesség és tartalmasság felé tartanak, anélkül, hogy a nyelv valamikor is biztosíthatná a teljességet; így módon az állat passzív érzelmi adottságaitól eltérően az ember mindig új és új jelentést észlel és érzékel. De a nyelv szerkezetének történetisége csak azáltal válik lehetővé, hogy az ember nem kötődik szorosan az érzelmi adatokhoz (ahogy egyáltalán semmihez, ami rajta kívüli, őt megelőzően befejezett és rögzített), hogy az ember ‘szabad’”. (56) — „...annak, ami lehetővé teszi számunkra a dolgokról való beszédet, önmagában semmi köze a dolgokhoz — ez pusztán ‘absztrakt’ égség...” (56)

Fokozatos rávezetés a vallás világára. Vannak olyan létdimenziók, szituációs lételemek, amelyekben nem mi uraljuk a viszonyokat, hanem az adott kontextusban működő erők rendelkeznek felettünk. Ilyen a vallás, de ilyen a nyelv is. Ez utóbbit világítjuk meg a Vörös István *Templomkerülők* c. versének segítségével: a nyelv nem instrumentum a kezünkben, hanem előzetesen artikulálja számunkra a «világ»-ot, a szavak-fogalmak rajzolják ki valóságtapasztalatunk csomópontjait, tár-

gyait, a melléknevek, jelzők a színeit és hangulatait, az igék a lehetséges aktusokat és történéseket. A nyelv *a priori* kontextus, amely befogadója és artikulálója azoknak az *a posteriori* konkrét textusoknak, amelyek életünk helyzeteit, történéseit, szituációs tereit rajzolják meg. Ezekben élünk, mozgunk és vagyunk. És bizonyos értelemben ezeket éljük, ezek épülnek be a valóságunkba. Pl. az iskola nem egyszerűen egy fizikai tér, bizonyos eseménysor és történés-összefüggés, amelyen az ember gyereke végighalad, hanem az az esemény- és erőter, amely megalkotja az ember gyerek- és ifjúkori *valóságát*, s ebben az értelemben későbbi és teljes *valóságának* talán legérzékenyebb talapzatát. Elvégre az ember nem kész élőlényként lép be bizonyos élethelyzetekbe, melyeket úgy él át, mint a költöző madár a tengeri átkelést, hanem az emberbe személyiségképzőn beleivódnak bizonyos kontextusok, élethelyzetek: életünk és személyiségünk ezekből épül föl; ezek tehát nem „külső ruhák”, melyeket magára ölt egy kész szubjektum, hanem ezekből táplálkozik és alkotja meg önmaga valóságának jelentékeny részét. — A textus fogalma.

Kérdések: Mikor rajzolódik ki életem textusa? Külső nézőpontból? Hol vannak, mikor képződnek ilyen „magaslati pontok”? Vallás: *sub ratione dei*.

Mi történik a nyelvben? Milyen előzetes döntések fogalmazódnak meg az anyanyelvben? Értsd: milyen világba helyez bennünket az anyanyelv? Mi történik a színházban? Az egyetemen? — És mi történik a templomban? Miért veszélyes helyzet a filozófia óra, miért veszélyes tevékenység a naplóírás — feltéve, hogy nem csupán az események katalógusszerű felsorolása, hanem személyes reflexiókat és önreflexiókat is tartalmaz (pedig itt nem mások mérnek, hanem saját tekintetemen mérem önmagam)?

BEKG ☞ „Naplót írok. Mit is tegyek. / Tudom: egy rézgarast se ér. / Úgy írok verset, mint ahogy / nyílt sebből folyik a vér.” (Nemes Nagy Ágnes)

„Mit is tegyek...” — A leírás az embert meghaladó történések, érzések utólagos — valójában a létezéssel egyidejű — rögzítése, amelynek nincs gyakorlati haszna („egy rézgarast sem ér”). Az ember azért írja le a megtapasztalt létezést, mert így reagál az őt *megsebző* valóságra. Számára ugyanis a valóság *szenvedőleges*, azaz *kívülről* érkező tapasztalat, ami hat rá, eléri, *megérinti*, és érintettsége mértékében *érleli*, s amit az ember *érteni* akar, mert nem magától értődő, mint az állatnak, hanem az ismeretlen, az idegen — a *más(ik)*. Ez a *más(ik)* lehet ellenséges és lehet szívélyes-barátságos, de soha sem eleve ismert és „természetes”.³ Az ismeretlennel szemben két ellentétes stratégia: a költő *megszelídíti* a valóság idegenségét úgy, hogy a vers rendjébe szedi — „naplót ír” —, s ezáltal elhordozhatóvá teszi; a homo faber *támad*: a tudománnyal és technikával legyőzi a valóságot, meghódítja idegenségét. — A modern tudomány törekvése nem csupán a valóság megismerése, hanem megváltoztatása, átalakítása, új valóság megalkotása. Az alkotás és teremtés a birtoklás legteljesebb formája. — Az efféle emberi törekvésnek ellenálló valóság „elsajátításának” egyetlen lehetséges módja a leírás és ábrázolás, a megjelenítés — a *miméxis*.

Következő alkalommal a másik Vörös-verset (*A túlvilág legyőzése*) elemezni, amely azt mutatja be, hogy milyen érzékeny az a valóság, amit a vallás jelenít meg és képvisel, s amibe beleállítja az embert.

³ A természet a legkevésbé sem „természetes”, azaz ismerős, világos, magától értődő, hanem nagyon is titokzatos, amit kutatni, feltárni kell; „a természet rejtekezni szeret”, mondja Hérakleitosz.

4

A textus jelentősége Buber megfogalmazásában ☞ [MitoszGCSLJ1](#);

A *Haszid történetek* bevezetésében Martin Buber felhívja a figyelmet:

„Az elbeszélés maga is történés, és a szent cselekedet magasztosságával rendelkezik. [...] Az elbeszélés több, mint visszatükrözés: szent esszencia, amely igazolást nyer és tovább él benne. A csoda, ha elbeszélük, újra erőt fejt ki. [...] Megkértek egy rabbit, akinek a nagyapja még a Baal Sém tanítványa volt, hogy meséljen el egy történetet. – A történetet úgy kell elmesélni – mondotta –, hogy segítsenek vele az embereknek. – Majd hozzákezdett: – A nagyapám béna volt. Egyszer megkérték, beszéljen a tanítójáról. És akkor elmondta, hogyan szokott a szent Baal Sém ima közben szökellni és táncolni. A nagyapám ott állt és beszélt, és a történet annyira magával ragadta, hogy egyszer csak magának is szökdécselnie és táncolnia kellett, ahogy mestere is tette. És e percben kigyógyult bénaságából. Így kell a történeteket elmondani. (*Haszid történetek*. Ford. Rác Péter. Atlantisz, Budapest, 1995, 11. sk.)

M. Buber: „Jüdische Mystik” [Zsidó misztika] című munkájában G. Scholem közöl egy zsidó elbeszélést, amely, bár végkövetkeztetése ellentétes Buber történetétől, szintén azt állítja a középpontba, hogy az elbeszélés „hatékony jel”:

„Amikor a Baal Sémnek valami nehéz elintéznivalója akadt, valami titkos tettet kellett végbevinnie a teremtmények javára, akkor elment az erdő egy meghatározott helyére, tüzet gyújtott, és misztikus elmélkedésbe merülve imádságokat mondott – és minden úgy történt, ahogyan azt ő elhatározta magában. Amikor egy nemzedékkel később a meseritzi maggidnak ugyanezt kellett megtennie, elment ugyanarra a helyre az erdőben, és azt mondta: »A tüzet már nem tudjuk felszítani, de az imákat még el tudjuk mondani.« – és minden úgy történt, ahogyan akarta. Egy nemzedékkel később a sassowi Mosche Leib rabbinak is meg kellett tennie ugyanazt. Ő is elment az erdőbe, és azt mondta: »Nem tudunk már tüzet gyújtani, és nem ismerjük a titkos elmélkedéseket sem, amelyek életet adnak az imáknak; de ismerjük a helyet az erdőben, ahol mindennek meg kell történnie, és ez biztosan elég« – és elég is volt. Amikor pedig egy nemzedékkel később a rischini Izrael rabbinak meg kellett cselekednie ugyanazt, akkor ő már egy kastélyban, aranyozott széken üldögélt, és azt mondta: »Nem tudunk tüzet gyújtani, nem tudunk imákat mondani, már a helyet sem ismerjük, de el tudjuk mesélni a róla szóló történetet.« És – fűzi hozzá az elbeszélő – elbeszélése egymagában ugyanazt a hatást érte el, mint az, amit a három másik megtett.”

A textus és az ember „mezítelensége” ☞ [Valltud1101101](#)

5

A vallás az ember kommunikációja szubjektumszerű erőkkkel, hatalmakkal, melyektől cselekvő élete számára segítséget vár és biztatást remél. (Dux)

6

Ausztrál mítosz — A vallás szimbolikus világszemlélet. Szimbólum = az érzéki és az érzékfeletti együttese. Az érzéki/látható az érzékfelettibben, a láthatatlanban folytatódik, és attól nyer jelentést: az érzéki jelentése az érzékfölötti. Ha valaki nem szimbolikusan észleli a világot, akkor nem olvas ki belőle jelentést, hanem csak tényszerű fennállást, anyagi meglétet érzékel, mint a növény és az állat. — A modern ember sajátos ínsége, hogy csak életének érzéki, időbeni eseményeit éli meg, de nem tudja értelem-egésszé rendezni, mert ehhez hiányoznak az értelmességet artikuláló szimbólumrendszerek, nyelvek, nyelvjátékok — vallás, eszme, ideológia —, illetve ha léteznek is a kultúra jelkészletében, már nem elevenek, hanem sok esetben pusztán holt rekvizitumok, kiürült jelrendszerek a nyelv vitrinében, melyeket csak kivételes alkalmakkor vesznek elő, de nem élnek velük, még kevésbé belőlük

és általuk. Miközben a vallott, hirdetett politikai ideológiákban harcosan különböznek egymástól az emberek, napi gyakorlatában, életvitelében mindenki azonos életet él. Az ideológiák nem vezérlik az életet, nem adnak neki értelmet: nem az eszméből fakad az életvezetés, hanem csak ráaggatódik az élet mindközönséges eseménysorára, és bármikor tetszőlegesen (divatos, „trendy”) másikkra cserélhető. Ez igaz a vallásra is. Többnyire a magát vallásosnak mondó ember életcselekvései sem a vallásából fakadnak, hanem ugyanolyan életet él, mint a nem vallásos, csak éppen vallási ideológiával koronázza meg pl. az ünnepnapokon stb. Vallása nem fakaszt életet, életgyakorlatot, hanem csupán lelki dísz. Csakhogy a vallási ünnep eredetileg nem üdítő pszichológia, hanem üdvözítő megszentelés, nem a lélek megpihenése, hanem a megtérése.

A modern ember értelemínségben szenved. Élni, életgyakorlatot folytatni a napi rutin értelmében képes, sőt, egyre több eszköz áll rendelkezésére, hogy az élet dologi-tárgyi aktusait (gazdaság, közlekedés, testi jólét stb.) megvalósítsa. Ezek az aktusok azonban nem állnak össze értelem-egésszé, mert a szimbólummal szembeni vaksága miatt merőben primer realizálás szintjén éli meg ezeket a tevékenységeket, jelentésadó dimenziójukat nem észleli. Visszaszorulóban azok a kulturális minták, formák, amelyek jelentésképző terekként a spirituális-szellemi érzékenység kiművelésének az iskolái. A szimbólum megpillantásához észlelni képes érzékenység szükséges. Az ínség — már ha egyáltalán megfogalmazódik és tudatosul — önmagában még nem fejleszti a szenzibilitást, hanem csak a panasz kultúráját dagasztja.

„...azt hiszem, hogy valami nagy szemfényvesztés ez a világ, a folytonos fontoskodással, a jövés-menéssel, azzal, ahogy rácsatlakoztattak bennünket a mindennapi hírekre, az úgynevezett eseményekre, a modern politikára, amely folyton lázban tartja az embereket, és borzalmakat és borzasztó alakokat szabadít ránk... Borzasztó, amiben élünk. [...] Csavar vagyok a gépezetben. Teszem a dolgom. Nem különbözöm a többiektől. Miért is különböznek. Mindenki a valamire szolgáló eszközt látom. Nem az egyéni élet célja a fontos, hiszen miben is áll az? Ugyan ki tudja, miben áll az ő egyéni életének célja? Miért van ő itt ezen a földön? Fogalmunk sincs. A mi civilizációnkban élők többségét ez már régen nem érdekli. Mert nem kell feltennie ezeket a kérdéseket. [...] A modernség a felvilágosodással új államfilozófiát, társadalomszervezést, új emberképet stb. hozott, például a kegyelem eszméje helyett a determinizmus és a szabadság komplementerét. Így válik feleslegessé a Messiás gondolata is. [...] És jó kétszáz éve belekényszerítették az embereket ebbe az időbe, amelynek nem nagyon van ablaka. [...] Az az érzésem, hogy ma meghalnak az emberek anélkül, hogy bármiféle tanulással is szolgálhatna életük akár önmaguk, akár pedig hozzátartozóik számára. Hogy az életük nem csak hogy nem a halál felé vezet, de a halálukból a körülöttük állók semmilyen tanulást nem vonnak le. Nem a saját halálra gondolok, amiről Rilke beszélt. Az már elveszett. Saját életünk sincs, akkor hogyan lehetne saját halálunk. Hanem csak arra, hogy a halál tanulságokkal szolgál az életre vonatkozóan.” (BORBÉLY Szilárd: *Egy gyilkosság mellékszálai*. Vigilia, Bp., 2008. idézi: VAJDA Mihály: *Sárkányfogvetemény*. Változatok Vörösmarty Az emberek című versére. Kalligram, Pozsony, 2011. 68.

* * *

Mikor látunk napfölkeltét? Ha előkészülünk arra, hogy ne csak a vizuális eseményt lássuk, hanem a szimbólum teljességét, az esemény jelentését is, azt a mozzanatot, amivel illeszkedik a világ mint egész létezésének jelentéséhez. Vegyük a szerzetest, aki felkészül a napfölkeltére (felkelés hajnalban még sötétben, ima, ének a kápolnában mint a jelentésészleléséhez előkészítő térben stb.). És mikor látja teljes jelentésében az eseményt? Elsőre? Második alkalommal, hányadik alkalommal? Akkor, amikor az esemény abszolút egyszerűségét látja, vagyis azt, hogy az ő életében egy-

szeri, mert egyszer az utolsó lesz, és mert van/lesz utolsó, ezért mindegyik napfölkelte *egyszeri*.⁴ Amikor úgy látja a napfölkeltét, hogy már belegondolja a halálát is — vagyis a jelentésképződés folyamatát lezáró és ezzel a jelentés-egészt megképző határt —, amikor nem lesz több napfölkelte az ő számára. Ekkor látja a napfölkeltét jelentése teljességében, a neki címzett jelentése teljességében, amit azért tud kiolvasni belőle (míg a bagoly pusztán fényt lát), mert rá van hangolva az érzékin túli jelentésréteg észlelésére. De ezt a jelentésréteget a maga teljességében csak az érett, a személyes történelmében megérett és ezt a történelmet tudatosan számbavevő, annak történetiségével (értsd: egyszeriségével) számot vető szubjektum tudja észlelni. Az esemény értelme csak a megfelelő észlelő szubjektumban képződik meg, másfelől viszont a mélységben észlelni képes szenzóriummal rendelkező szubjektum az efféle események erőterében fejlődik ki (tehát az emberi egzisztencia voltaképpen személylyé vált eseménysor). Aki naponta lát napfölkeltét, de azt csak fényképezésre való alkalomnak tekinti és a világhálón dicsekszik vele, az egyetlen napfölkeltét se látott még, csupán a természeti törvény szerinti fizikai folyamatok egyik, végtelenül ismétlődő — megengedem: látványos — esetét érzékelté bámész módon.

7

Politeizmus ☞ Babits: *Hiszekegy*.

---

⁴ Az egyszeriség nem egy sorozat tagjaként, numerikus értelemben veendő, hanem minőségként. Az esemény akkor rendelkezik az egyszeriség minőségével – függetlenül attól, hogy hányszor fordul elő, történik meg –, ha egy abszolút szinguláris jelentésmezőbe lép be, és annak jelentést konstituáló elemévé válik. Ilyen abszolút szinguláris jelentésmező a konkrét emberi személy. Mindaz, ami vele történik, egyszersmind részesedik a személy sorának értelmességében, a személy egyszeriségében, és jelentését a szinguláris személy horizontján nyeri el. Az *ő számára* jelentős, jelentéssel, legalábbis potenciálisan, mert nem biztos, hogy az illető észleli és reflexióba fogja a jelentést; ennek nem kell az eseménnyel egy időben megtörténnie, lehet későbbi felismerés is az egzisztencia eseményterének későbbi tágasságában (van úgy, hogy később értünk meg egy velünk történő eseményt, akkor, amikor kirajzolódik a megértéshez szükséges összefüggés, egészlegesség). A véges személy életében minden epizód egyszeri – akárhányszor ismétlődjen is –, amennyiben a konkrét egzisztencia teljességének építőeleme. Példával: A születésnap az állat esetében csupán a biológiai életfolyamat egyik mozzanata, az embernél azonban egzisztenciális (más szóval történeti) jelentőségű, mert erős motívumként hozzájárul az egyszeri tudatos egzisztencia építéséhez. Ami az állatnál merőben kronológiai pillanat, az az embernél az egzisztencia készségezésének egyik határpontja, amiről megemlékezvén egzisztenciájának végességét, tehát ismét: egyszeriségét, minőség voltát tudatosítja. (Az emberi életet nem az évek mennyiségében, hanem az egzisztencia minőségében mérjük.) ☞ [Singularis](#)